V. Jahrgang. Mai 1904. No. 5.

für Jüdische Geschichte und Litteratur.

Unter Mitwirkung namhafter Gelehrter
herausgegeben von **Dr. L. Löwenstein.**

Erscheint jeden Monat in der Stärke von mindestens einem Bogen. — Alle für diese Beilage bestimmten Manuscripte und Anfragen sind an Herrn Bezirks-Rabbiner Dr. Löwenstein, Mosbach (Baden) zu richten.

Beilage zu № 53 des „Israelit“ in Mainz.

Man kann auch ausschliesslich auf diese Beilage abonnieren, indess nur ganzjährig, praenumerando à Mk. 4.—

Wormser Gemeindeordnungen.

Von **Dr. L. Löwenstein.**

(Fortsetzung.[1])

וועֹן קצבים בשר אויז משקלן מוז מן לכל יחיד חלקו זינדרליך משקלן אונ׳ אויז שלאֶגֶ געבן — ע״ש אחר חצות דרף מן קיין בהמה אב טון ובזמן החורף דהיינו חשון כסלו טבת שבט זאל מן קיין כשר בשר כלל מוכר זיין בע״ש אם לא לעניים רק זאל כל אדם קונה זיין בשר ביום ה׳ ובזמן דז דוחק אין בשר איז דרף מן ניט גנצי זייטן אוועק געבן ומכ״ש דז מן ניט דרף בשר כשר פר טריפה פרקויפן וכן וועֹן לרוב בשר כשר איז דז מן לערלים בשר כשר מוכר איז זאל בר ישראל קודם זיין וצריך ליתן לו באותו מקח שהוא נותנו לערלים בקנס גדול על הקצבים אם יעברו על א׳ מכל הנ״ל— קצבים זאלן קיין בשר אויז. הקין למכור ביז אחר יציאת הקהל מבית הכנסת בקנס א׳ טליר אונ׳ וועֹן זיא בשר אויז הקין לשבת זיין זיא מחויב דז בעשטי פאר אויז צו הקין בקנס הנ״ל — בהיות דז מן דיא קצבים ניט וואל שטייארן קאן אונ׳ זיא מגזם וועֹן מן דז בשר ניט צו ווילן שעצן ווערט ויעלן זיא ניט שחטן אונ׳ דוחק מכין לכן הסכמנו

[1] Hinsichtlich meiner Bemerkung S. 33 n. 4 macht mich Herr Alfred Geiger in Frankfurt darauf aufmerksam, dass קראשיר nicht Krascher, sondern Kroscher zu lesen sei. Die sog. Anreisser wurden in Frankfurt Kroscher genannt. Wenn z. B. ein Minjan nicht komplet war, so stellte sich jemand an die Tür und „kroschte“. Noch heute ist der Ausdruck gebräuchlich für: „zum Beitritt in einen Verein animieren“ und ähnliches. Vielleicht hängt das Wort mit dem franz. accrocher zusammen.

חז יונגן [illegible] זעלכיש בפינדן ווערט לפי ראות עינינו דז זיא וועלטן עקשנות טרייבן[2], זאל מן [illegible] זיין הפרנסי' ואייסר קהל בצירוף הבעלי תקנות אונ' ממציא דרך זיין אז דיא [illegible] זאל גוויישי קצבים הונ' פר וורט זיין—זאל זיך קיינר דר ווענן אויף צו קויפן [illegible] שני אנשים זאלן ממונה זיין על כל מאכל וכו' עד בעשיית השותפות — וען [illegible] שעצר זיצן אונ' מן ברענגט קיין יין וכו' — ווען מן איין ב"ב האט צו ווירט [illegible] וכו' עד מאיזה ב"ב שירצה — אונ' מן זאל ג"כ תמיד מכין עוד ווירט ליין ישן אונ' ווען קיין ווירט צו פערני וויין[3] מג אישליכר יין ישן הולין במקום שירצה אונ' מן מג אין געבן אונ' דער נייא ווירט קאן עז ניט מוחה זיין — עז דרף קיינער צעבן גין על סעודה דען ער ליגט מדה יין וכו' — ביום השבת זאל מן ניט ברייאן לסעודה מתיך הצעטל רק בע"ש — ביום החופה זאל החתן שין געלט געבן לכל שלחן הצי פערטל וכו' — נוט וויין מחויב החתן ליתן לסערוויר[4]) ב' ק"ש וכן לבחורים ב' ק"ש ואם ערך שלו למעלה משני מאות טליר יתן מכל מאה טליר הנותרי' חצי ק"ש לסערוויר וכן לבחורי' וזה יהיה עד אלף טליר ולא יותר — בסעודת ברית מילה יתן הסנדק פארטיל כמו החתן לכל שלחן חצי פערטיל יין ותו לא — ווען א' איין סנדקות נעמט פון איינם וכו' — חתן תורה יהיה בזה האופן מי שנשא אשה בקרוב סמוך קודם להג יהיה חתן תורה ויתן למשתה תחת הברייטהויז[5]) שני זהובי' וחצי ואם ערכו למעלה משלש מאות טליר יתן מכל מאה טליר הנותרי' רביע זהו' עד אלף ותו לא, וכן מי שנשא קודם לאותו חתן תורה סמוך לו יהיה חתן בראשית ויתן למשתה הנ"ל מלך טליר ואם ערכו למעלה משלש מאות טליר יתן מכל מאה טליר הנותרים רביע זהו' עד אלף טליר ושני החתנים הנ"ל ימסרו ויתנו מעות הנ"ל ביום הושענא רבא לשמש אונ' דער פארטל הנ"ל זאל מחולק ווערדן ביום שמחת תורה חציו לפרנסי' ולומדים והציו לשאר בעלי בתים — והעצים של המדורה שעושין לשמחה וכו' — באם לא ימצא מי שהיה לו חתונה בשנה ההיא שעבר זאל מן בבה"כ פר קויפן חתן תורה וחתן בראשית גם המה יתנו כנ"ל דהיינו חתן תורה יתן שני זהו' וחצי וחתן בראשית יתן מלך טליר ותו לא מידי. צריכין להוסיף לפי ערך כנ"ל רק עצי המדורה יתנו ג"כ כנ"ל —

עניני חיובי ושיעבודי' — כל הקניני' יהיו נעשין דווקא בפנו חזן ושמש ומה שלא נעשה בפניה' יהי' פסול כחרס הנשבר ויהיה להם פנקס מיוחד וכו' — מי שחייב ואין לו מעות וכו' — באם א' תובע לחבירו לדין וכו' — קיין ב"ב דרף זיך ניט תופס זיין וכו' — כשנפטר א' ב"מ והניח אלמנות ויתומים וכו' — מי שנפטר ונשאר חייב לצדקה והאשה רוצה לגבות כתובתה גיט דיא צדקה פאר עד עשרה זהו' ומשם ולמעלה יעמיד על דין תורה אם הכתובה קודם או לא — מחמת יתומי' ומעות הקדשות וכו' —

עניני גביות וכפיות — ווען איין נוט פאר פלט דז מן מעות בדארף וכו' — דיא בתים דיא ברחוב שטינן בלי דירת בעלים כבר הוכרז בבה"כ כמשמע' תקנה הישנה אזא פר בלייבט עז דר בייא ווער ניט קומין איז אונ' זיך ניט אן גמעלט דז מן דיא חזקה זאל פר קויפן אונ' קהל זאלן חיובות שלהם אראב נעמן וכו' — ווער ניט בקהילה וואונט איז מחויב וכו' — מחמת זיך גפינד איזה ב"ב על המדינה דיא ניטליידן וכו' — מחמת סדר הכפיות ראינו כי טוב וכו' — וככה יתנהגו עם האנשי'

[2]) Statt dessen ist später an den Rand gesetzt: זאלן אנחנו בעלי תקנות ווידר צו אנגדר גין אונ' דיא קנסן כפי ראות עינינו אונ' זיא עונשי' דר בייא אונ' אם נסכים זאלן מיר מאסף זיין וכו'.

[3]) Virne Wein = alter Wein.

[4]) Serwer = Aufwärter (serviteur).

[5]) Brauthaus oder Tanzhaus war das zur Abhaltung von Hochzeiten und andern Festlichkeiten bestimmte Gemeindehaus; vgl. Berliner, aus dem Leben der deutschen Juden im Mittelalter, S. 121 u. 136.

הנ״ל וכו׳ — מי שהוא מופרש ומובדל הוא בחומר הנ״ל וכו׳ לשמוע התפילה אונ׳ מן זאל אים קיין אכילה ושתייה פר קויפן אונ׳ קיינר משא ומתן מיט אים דרפן הבי אונ׳ ער דרף אויך וכו׳ איברטרעטן יוכרז בחרם ומותר לקרותו עבריין — השמש דרף קיינם אוים דען עונש רופן וכו׳ — דער אין עונש איז אונ׳ וויל ארויז וכו׳ —

התמניות — עכשיו בר״ח אדר זאל מן מבין בשר וחלב שעציר וכל שאר אוכלין דהיינו שלשה יהיו שניים קבועים וא׳ נכנס זאלן גווערן עד הנוכה הבע״ל ווערט מן ווידר מבין וויין שעציר זאל מן ווידר מיט מבין בשר וחלב שעצר להיות על שנה וכן לעולם — תיור לייט זאל מן מאכין בכל ר״ח אייר, גובים זאל מן מבין בכל שנה בחודש אדר גם זאל מן בפעם ההוא מבין שני שתדלני׳ ווען איין ב״ב עפיז פירפלט להשתדל עבורו גם זול מן מבין בעת ההיא שלשה מילנער לקמחא דפסחא — גם יבררו בכל חדש אדר שלשה ממונים דיא השגחה זולן הבי צו בויאן מה שיצטרך לצרכי צבור גם דיא רחוב ריין צו הלטין מן אשפות ושופכין ובפרט חצר הכנסת וסביבו אונ׳ זולן מכט הבי צו קנסן. ואלו ממוני׳ זאלן בכל שנה הבי עשרים טליר להוצאות הנ״ל דהיינו עשרה טליר ממעות זוגות ועשרה טליר מן פפעניג געלט — קיין שופכין זול מן דרפן מלמעלה אראב גיסן לרחוב דוקא אראב טראגן אונ׳ אויז גיסן לחצר אודר אין דער קענדל בקנס א׳ ק״ש.

שאר הנהגות — מן זאל חטין של פסח אויף איין הויפן קויפן או שני הויפן אונ׳ אויז דיא הויפן זאל מן נעמן עטלכי מלטיר אונ׳ דורך נאמני׳ לאזן טוחן זיין אונ׳ כפי אותו מדה וואז איין מלטיר אויז גיבט זיין מחויב הטוחנים צו צו שטעלן לכל א׳ חלקו — מלמדים ועניים דיא אירן שפעלץ מוכן האבן זאלן אירי לפעלין צו אנגדר לינן אונ׳ ביחד לאזן טוחן זיין אונ׳ דז אירג זאל צו גשטעלט ווערדן נוך דעם אז עז אויז גיבט — כל יחיד דער זיין קמח בגערט אונ׳ ברענגט זיין מעות של טחינה איז מן אים תיכף מחויב זיין קמח מוליך לביתו צו זיין ולא לברייט הויז — מחמת הסדינין דיא מן כל שנה האט פלעגן צו נעמן דיא רחיים צו בשלאגן ראינו דז עז בכל שנה בקושי צו גנגן איז אונ׳ גרוש טירחא גמכט ראינו לתקן דז מן זאל לאזן מכין נייאי קאשטי וכלי עץ השייך לרחיים דרגן דיא בכל שנה ברויכן קאן אונ׳ ניט דרפן צו בשלאגן — מן זאל מיט קיין כסף וזהב דרפן על השוק גין דהיינו אין גנצן מקום בקנס א׳ ק״ש רק טבעת א׳ אודר לעדרי גערטיל מיט בשליקס איז מתר — דיא טוטן קרעגי זאל מן כלל ניט דרפן טראגן עד פסח תי״ז בקנס חצי זהוב על כל פעם ואפי׳ בהגיע פסח תי״ז דרף מן זיא פֿארט ניט טראגן בעונש קנס הנ״ל ביז אנחנו בעלי תקנות ווידר מתיר זיין[6] — בכל התקנות הנ״ל וואו ניט דר בייא שטיט נזכר איזה קנס וכו׳ — אחר חנוכה תי״ט זאלן האלופי׳ פרנסים יצו בצירוף אייסר קהל דהיינו כ״ג אנשים ווידר בירר זיין בעלי תקנות לעיין ולפקח על תקנות חדשי׳ וגם ישנים וכל זמן שלא נעשין תקנות חדשות אחר ג׳ שנים ישארו תקנות הללו בתקפם — הסכמנו דז אנחנו בעלי תקנות זאלן מתחלק זיין לשלשה כתות דהיינו בכל חדש זאלן שנים מאתנו פרנס א׳ וב״ב א׳ משגיח זיין על קיום התקנות לענוש ולקנוס העוברי׳ והאב״ד יהיה השלישי וכן כל ג׳ חדשים יחזור חלילה[7]) ואפי׳ במקום שלא נזכר קנס בפירוש זאל מן מענן קנסן כפי ראות עינינו דר מיט תקנות הנ״ל זאלן גהלטן ווערדן ולא יחניפו לשום אדם כלל — קונטרס תקנות הנ״ל יהיה ג״כ נכתב ונחתם ונקבע בפנקס הקהל וכו׳ — באם א׳ מהפרנסי׳ מעכט איין דעה זאגן בשום ענין שיהיה נגד התיקון כו׳ —

---

[6]) Späterer Zusatz: מן זאל קיין שטרייא אונ׳ האי דרפן איין צו ליגן בבתים דיא אין דער רייא שטין משני צידי הרחוב כי אם בבתים שבחצירות וואו רחבת ידים איז בקנס עשרה טליר —

[7]) Späterer Zusatz: יצא ע״פ הגורל דז בחודש ניסן יהיה משגיח על התקנות הפרנס כהר״ר אנשיל והאלוף כמהר״ר מרדכי ובחודש אייר יהיה הפרנס כמר וואלף אופנהיים. וכהר״ר ליווא עסי ובחודש סיון יהי׳ הפרנס כהר״ר מאיר וכמר איצק בלין וחוזר חלילה—

Die Gemeindeordnung vom Jahre 1728 beginnt, wie folgt:

היום יום ג׳ שנכפל בו כי טוב ט׳ חשון תפ״ט לפ״ק נגמר למ״זט התיקון חדש שנעשה ע״י המבוררים לכך ביום א׳ ח״י חשון תפ״ח לפק העבר ה״ה הקצין הפרנס ומנהיג הישיש כהר״ר אהרן לוי שי׳ והתורני הזקן הפרנס והמנהיג מכהור״ר איצק שי׳ והקצין פ״ו כהר״ר אהרן דאליסום שי׳ והקצין פו״מ כהר״ר עקיבא שי׳ והישיש כהר״ר ואלק בלין שי׳ והנעלה כמר מאיר בלין שי׳ והתורני הדיין כהר״ר וואלף סופר שי׳ והנעלה כמר משה וויינום שי׳ שהיו נבררים מהאלופים הקצינים פרנסים ומנהיגים שי׳ בצירוף אייסר קהל י״ץ ואדונינו מ״ו הגאון אב״ד מוהר״ר מנחם מענדלן נר״ו הוא המכריע ביניהם ועלתה בהסכמה רוב הדעית מאתם כמבואר וכך יהי׳ וכך יקום על שלשה שנים מהיום וכל זמן שלא יתחדשו התקנות יהי׳ התקנות אלו בתוקפם ובגבורתם עד שיתחדשו תקונים אחרים למז״ט ואלו הן:

א׳ בחורים זאלן אן גנומן ווערן כל זמן ששה בחורים[8]) וארבע בהעלפר ויחזיקו בשבתות לא יבצר מהם כל זמן שיחזיקו ישיבה וילמדו הלכה ותוספות כל פעם בקיץ ובחורף עד חמשה עשר מנחם וחמשה עשר שבט בבית ארונינו אב״ד נר״ו כל יום לפחות שני שעות קודם חצות ושני שעות אחר חצות ואחר חמשה עשר הנ״ל יהי׳ רשות להגאון אב״ד נר״ו ללמוד עמהם איזו מסכתא שירצה והבחורים זאלן נוהג כשורה זיין ובאם איזה בחור על הרחוב מיט דער דובאך פפייף[9]) גזעהן ווערט ווערן, זאלן זייני שבתות תכף אויף גהובן ווערן רק בביתו בלייבן אונ׳ פלייסיג לערנן[10]).

ב׳ האלופים פרנסים יצ״ו יבררו שני כופה גבאים פרנס אחד וב״ב אחד כל שנה ושנה ברצון הקצינים פרנסים יצ״ו ואותן שני גבאים בצירוף אב״ד נר״ו זאלן כל פעם נושא ונושא זיין וועלכי בחורים ובהעלפר[11]) הגון לכך זיין אונ׳ זאלן ארדענטליך בוך פיהרן מחמת השבתות והמבוררים לשבתות ליתן להבחורים ובהעלפר הנ״ל זאלן השגחה פרטיות האבן דאז זיא פלייסיג לערנן.

ג׳ מחמת דיא יונגי ב״ב דיא בבית אביהם אין דער קאשט זיינן זאלן בשנה ראשונה פטור זיין משבתות צו הלטין, ומשנה שנית ער מאהג קאשט עסין פה וורמיישא או אנדרשט וואו זאל ער בשנה ראשונה פרייא זיין ואח״כ ג״כ לשבתות הלטין מוזן.

ד׳ הבחור שיתארח אצל ב״ב אחד יהי׳ מי שיהי׳ אונ׳ בכאן לערנן וויל אונ׳ המבוררי׳ אים שבתות וואלן געבן אונ׳ אותו ב״ב וויל אים אצלו הלטין אין שבתות זאל אותן ב״ב הקדימה האבן אים אצלו צו הלטין בשבתות, גם ווען אחד או ב׳ בחורים זאלט בתוך הזמן כאן קומן אונ׳ בגערטן שבתות, אזי זאלן המבוררים הנ״ל רעכט חוקר ודורש זיין על מה ולמה זיא תוך הזמן קומן, באם מן זיכט דז איין גווישי אורזאך איז דז זיא תוך הזמן ארום ציהן, אונ׳ זיא זיינן בני טובים ומספר של הבחורים נאך ניט כאן האט, אזי זאל מאן זיא שבתות געבן כנ״ל, זא מן אבר זעהן זאלטי דז זיא נור לויפר[12]) זיין אונ׳ ניקש בגערן צו לערנן אזי זאל מן זיא קייני שבתות געבן ווען שוין המספר מהבחורים ניט כאן זיינן.

---

[8]) Späterer Zusatz: וכל פה״ח דז זאלטי פסק זה לפני קהל י״ץ פיהר ברענגין אלז זאלטי יותר או פחות בחורים אן נעמן יתן קנס ששה ר״ט בלי הנחה עד כי ירחיב ד׳ את גבולינו ויחזיקו בשבתות כל זמן שיחזיקו וכו׳

[9]) Tabakpfeife.

[10]) Späterer Zusatz: וכלל קיין בהעלפר שבתות צו געבן והבחור דער שבתות האט דרף כלל קיין מלמד זיין.

[11]) In späterer Fassung ist hier und gleich darauf das Wort „Behelfer“ weggelassen.

[12]) In späterer Fassung: לנר לויפר.

(Fortsetzung folgt.)

Eine Statistik der Judengemeinde Schnaittach aus dem Jahre 1761.

Von **Dr. M. Weinberg**, Sulzbürg (Oberpf.).

(Fortsetzung und Schluss).

Namen der Juden	Männer	Weiber	unverheurathete Kinder: Söhne	unverheurathete Kinder: Töchter	Wittiben: welche handlen	Wittiben: welche n. handlen	Summe der Köpfe	Besitzen aigene Häuser	Derzeit. Vermägen fl.	Derzeit. Vermägen x.
Ottensos.										
Löw Moyses	1	1	—	—	—	—	2		1425	—
Moyses Copl	1	1	1	2	—	—	5	1	1287	30
Berman Copl	1	1	1	—	—	—	3		1087	30
Simon Löw	1	1	—	2	—	—	4	—	900	—
Moyses Löw	1	1	1	—	—	—	3	—	625	—
Löw Simon	1	—	—	—	—	—	1		200	—
Löw Manuel	1	1	3	4	—	—	9	1	250	—
Moyses Samuel	1	1	—	2	—	—	4		325	—
Copl Löw	1	1	—	—	—	—	2	—	325	—
Simon Löw	1	1	—	—	—	—	2	—	175	—
Samuel Simons Wittib	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—
Löw Seckl	1	1	—	—	—	—	2		1455	—
David Seckl	1	1	2	4	—	—	8	1	1630	—
Copl Seckl	1	1	1	1	—	—	4		1580	—
Copl David	1	1	1	—	—	—	3	—	450	—
Lazarus Schmul, dess Verstorbenen	1	1	—	1	—	—	3	—	250	—
Josef Löw Seckl und dessen hinweckgeheuratheten Weibs hinterlassene 6 Kinder seynd bey ihren Grossvatter, ernanten Löw Seckl	—	—	3	1	—	—	4	—	—	—
Marx Schaz	1	—	—	3	—	—	4		75	—
Isaac Abraham Schaz	1	1	1	2	--	—	5	1	300	—
Natan Schazens Wittib	—	—	1	1	—	1	3		75	—
Hayam Rebizers Wittib . . .	1(!)	—	—	—	—	—	1		175	—
Josef Rebizer	1	1	1	2	—	—	5		287	30
Seeligman Rebizer	-	1	1	1	—	—	4	1	175	—
Josef Eys:gs Wittib	—	—	—	—	—	1	1		150	—
Abraham Josef Rebizer	1	1	—	1	—	—	3	—	175	—
Löw Levi	1	1	1	2	—	—	5		150	—
Moyses Löw Simon	1	1	3	—	—	—	5		125	—
Scheuer Hirsch	1	1	1	—	—	—	3	1	250	—
Hirsch Levi hat sich erst kurzhin Verheurathet	1	1	—	—	—	—	2		225	—
Kella, Hirschens Wittib . . .	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—
Jacob Israel alt — Unvermögender Wittiber	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Moyses Löw	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Simon Moyses	1	1	3	3	—	—	8	—	—	—
Joseph Hayam	1	1	—	2	—	—	4	—	—	—

Namen der Juden	Männer	Weiber	unverheurathete Kinder: Söhne	unverheurathete Kinder: Töchter	Wittiben welche handlen	Wittiben welche n. handlen	Summe der Köpfe	Besitzen aigene Hau'er	Derzeit. Vermägen fl.	x.
Löw Josef	1	1	1	—	—	—	3	—	—	—
NB. Dieses Haus ware Vorher dem Reichsfreyen von Wildenstein aniezo aber durch Kauff dem von Wurstor in Nürnberg mit der Nidren Grichtbarkeit unterworffen und haben die darin gewohnte niemals ein Schuzgelt: oder der Judenschaft einen Beytrag hinzugegeben, bequemen sich auch dermahlen nicht hinzu.										
Summa der zu Ottensos sich befündlichen Judenschaft . . .	30	25	26	34	—	4	119	7	14127	30
Hüttenbach.										
Saloman Levi [1])	1	1	—	1	—	—	3		75	—
Seckl Moyses Wittib, welche aber kurzhin sich mit Abraham Löw Marx Judens Sohn von hier verheurathet	1	1	3	1	—	—	6	1	475	—
Lazarus Michl	1	1	3	1	—	—	6		300	—
Seeligman Hirschens Wittib . .	—	—	1	—	—	1	2		50	—
NB. Dise 2 haben auch den 4ten theil an solchen Haus, jedoch seitz deme gemelter Seckl Moyses Nachts von seinem Fenster hinaussehent, von denen Mördern erschossen worden, seynd selbe aus foricht zu einen dortig Hofmarchs Lochnerischen Juden zur Herberg gezogen, und befünden sich noch aldort.										
Vorgedacht Seckl Moyses Mutter Jüdla	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—
NB. Die im disem Haus wohnente Juden reichen das Schuzgelt nit dem Hofmarchs Besitzer von Lochner sonderen gnädigster Herrschaft (i. e. Bayern) respec. zur hiesigen Judenschafft ohnstrittig, indeme dass Haus mit aller jurisdiction hiesigen Pflegeamt unterworffen, ohne das gedachter Hofmarchs-Besitzer einen anspruch darauf machet, oder machen kan, ist auch in dem vormahlig-unterthgst. Bericht die erinnerung nit wegen dis Haus, sonderen den in denen dortig Hofmarchs Lochnerschen Häusern Wohnenten: und gnädigster Herrschafft kein Schuzgelt reichenten: oder der Pflegamtlichen Judenschafft hiermit nit concurirenten sehr villen Juden gehorsame erinneruug geschehen.										
Summa . . .	3	3	7	3	—	2	18	1	900	—
Summarum . . .	82	75	114	117	5	14	407	26½	46031	30

[1]) Ist etwas verdächtig und von widerspänstiger aufführung, dass er die Beybehaltung nit verdienete, allein ist er schon ein alt-erlebter Man.

Namen der Juden	Männer	Wöiber	unverheurathete Kinder Söhne	Töchter	Wittiben welche handlen	welche n. handlen	Summe der Köpfe	Besitzen aigenen Häuser	Derzeit. Vermögen fl.	x.
Ferners Befünden sich alhier zu										
Schnaittach.										
Ein vice Rabiner	1	1	—	2	—	—	4	—	—	—
Ein Schechter zugleich Vorsinger	1	1	1	—	—	—	3	—	—	—
Ein Schamas oder Schulklopffer .	1	1	—	1	—	—	3	—	—	—
Und zu										
Ottensos										
Auch ein Schechter zugleich Vorsinger und Schulkloffer . . .	1	1	1	1	—	—	4	—	—	—
NB. Welche aber zur Toleranz (i, e. Schutzgeld) nichts bezahlen, weilen sie als gebrodete (i. e. gedungene) Diner von der Judenschafft aufgenommen: und abgesezet werden, auch keine Handelschafft treiben därffen.										
Summa . . .	4	4	2	4	—	—	14	—	—	—
Summa Summarum der sammentlichen Judenschafft	86	79	116	121	5	14	421	26½	46031	30

Jüdisch-deutsche Lieder.

Von **Dr. L. Löwenstein.**

(Fortsetzung.)

Nr. 2.

Sing sonder Sorgen, das Gesang שבת zu Morgen.

(Noten.)

1. יום שבת wie bist du geliebt, du bist ein Tag, den ich wohl leiden mag, an dir bin ich nit verzag, ich kann dich wohl leiden, יום שבת mein Herz is nit betrübt, mein Sorg ich ausschlag, ich mich wohl vertrag, und hab kein Klag, mein Herz is lauter Freuden; יום שבת hat Gtt geben in Stadt מרה, ich geb dir ein freundlichen ברוך הבא, Gtt loss uns זוכה sein לעולם הבא, und schick uns weiter nit zu ein צרה.
2. יוב שבת bist ein schöne Ruh, an dir geschwind, mich wohl befind, mein Herz beginnt, dich wohl zu vertragen; יום שבת und die heilige תורה darzu, vergib mir meine Sünd, und

ברכות zu rint[1]) mir und mein Gesind, starkt mir meine Tagen; יום שבת und die heilige תורה, wer die zwei Gesetz thut nit übertreten, und thut fleissig zu Gtt beten, der darf vor nix haben מורא.

3. יום שבת ist heilig zu Gtt, drum von Anfang, bis Ausgang, mit Gesang, Gtt zu loben, יום שבת und die תורה zu ישראל gegeben hat; es ist uns Gedrang, im Golus bang, zu derlösen ich verlang, du Gtt hast uns (d)erhoben; יום שבת und die תורה zu ישראל thunen gebühren, lieber Gtt breng uns wieder zu גדולה, und schick uns die גאולה, und thu uns in unsern heiligen Land führen.

4. יום שבת is die herrliche כלה genannt, drum sammelt auch ein, alle gemein, gross und klein, gebt zu Gtt Lob und Segen; יום שבת is die מלכה von ganzen Land, lieber Gtt mein, es is alles dein, es ist neuert ein Schein, alles was mir haben in Vermögen; יום שבת wer recht halt wie Gtt hat thun verbieten, und thut Gutes und צדקה geben, und תורה lernt darneben, vor allem Bösen thut im Gtt behüten.

5. יום שבת is heilig und hochgeehrt, Gtt hat alles zu Gewalt; lass uns werden reich und alt, solches mir wohl gefallt, dich lange Jahren zu loben; יום שבת wer an dir viel תענוגים mehrt, und zwei recht halt. in alle Gestalt. den kommt משיח bald, dann werden wir (d)erhoben; יום שבת thut dem Menschen (d)erquicken, lieber Gtt thu uns verschonen, nach unsern Verdienst thu uns nit lohnen, und אליה הנביא und משיח thu bald schicken.

Nr. 3.

Sing das Gesang an שבת zum Ausgang.

(Noten,)

1. Der heiliger שבת is ein schöne Ruh, denn es kommt dem Menschen ein נשמה יתירה zu, ein צדיק thut es bei sich spüren, und מוצאי שבת thut sich wieder verlieren.
2. Was nix gute Leut senen (sind), müssen ein ganze Woche in גיהנום brennen, und an שבת haben מנוחה gemeine רשעים alle gor (gar), als שבת is aus, wern sie wieder gericht wie zuvor.
3. Aber die רשעים die an Gtt brechen, und thunen a(u)ch den שבת verschwächen, die thut man am שבת ach nit verschonen, nach ihrem Verdienst thut man sie lohnen.
4. Drum aso bald der heiliger שבת thut awek treten, thu sifzen (seufzen) und trauern und fleissig zu Gtt beten, denn

---

[1]) Zurinnen = zufliessen.

es is kein Mensch der nit sollt haben ein Kleck[2]), sich תיכף mit תשובה die עבירה ausmeck[3]).

5. Lieber Gtt thu mir Gnad erweisen, denn es is kein Mensch der nit amol (einmal) sollt greisen[4]); ich will abtreten von mutwillige Sünd, die nit seinen zu (d)erleiden, ich bitt dich Gtt dein Hilf schick dazu, dass ich sie kann meiden.
6. Der Mensch is zu nix anderst beschaffen, neuert Gtt zu ehren, das is unser Willen zu thun geren (gern); lieber Gtt, in unsere Glieder gib Kraft und Macht, dass mir können nehmen dein כבוד in acht.
7. Dass mir können halten dein Gesetz scharf, lass uns nit leiden Notdarf, in unser Werken thu ברכה schicken, und in unser Handel sollen wir beglücken.
8. Lossen (lass) mir nit dürfen sehr rennen und laufen, gib הצלחה in unsern Kaufen, dass mir können da(r)heim bleiben und thun dein Willen, unser Maul in תורה lernen soll nit stillen.
9. Dass reden mir mit unser Mund, und meinen es a(u)ch von Herzen Grund, חס ושלום umzugehen mit Glt betrüglich, er wass (weiss) unsere Gedanken, das zu thun is uns möglich.
10. Lieber Gtt du thust die ganze Welt (d)ernähren, an dir seinen (sind) mir versichert, dass du unser Brot thust bescheeren, neuert mir bitt dich Gtt von deiner Hand alleins thu uns speisen, und nit durch Leuten Händ, die verschämen und thunen abweisen.
11. Denn mancher Mensch meint, sein Gut hat er (d)erworben mit seiner eigene Hand, und tracht nit, dass Gtt gibt ihm darzu Kraft und Verstand, und er meint es (ge)währt aso fort in einem Stück, und tracht nit dass Gtt macht verlieren ihm mit sein Gut in ein Augenblick.
12. Drum wem Gtt gibt dass er is reich, soll er sich führen mit dem gemeinem Mann zugleich, denn von dem hoch aufführen, alle עבירות und גלות und alles Bös derdurch (dadurch) thut sich rühren (= alles rührt davon her).
13. Thu dein Reichtum nit weisen (zeigen), in אוצר thu es bewahren, aber zu einer מצוה thu kein Geld sparen, zu verausgeben den עניים und לומדי תורה die da leben in Sorgen, und alles thu nit frei (= öffentlich), neuert (nur) verborgen.
14. Gedenk wie ישראל in alle Orten und Platzen sein verspreit, wie kann einem eingehen Lust und Freud, und ירושלים ובית המקדש is verstört, und aso lange Jahren gewährt.

---

[2]) Kleck = Flecken.

[3]) Ausmeck = ausmache, entferne.

[4] Greissen = fehlen.

15. Gemeiniglich wenn man bekommt viel מאות, kommt ihm allerlei wunderliche דעות, zu voraus die גאוה bei ihm, drum bitt ich, losst bleiben, schlagt meine Red in Wind.
16. Es ist schwer zu tragen Wasser zum Brunnen, die Menschen, die da leben in der Welt ohn besonnen, es ist schwer ihm zu brengen zu der rechte gesunde Kur, denn die Gewohnheit geht vor der Natur.
17. Barmherziger Gtt, thu deine starke Hand ausstrecken, zu einsammeln die da seinen verspreit in alle Ecken, mit dein Gnad lass uns nit stecken, thu זכות אבות (d)erwecken.
18. Denn mir seinen (wir sind) אברהם יצחק ויעקב ihr Samen, Loss uns in dem גלות nit verschmachten und verkomen, thu es wegen dein heiligen Namen, zu (d)erlösen ich verlang mehr, als alle das ממון.
19. Denn alle das ממון mich nix bat (= nützt), wenn ich bin in dem גלות schwach und matt, und haben verloren alles Guts was mir haben gehat, thu es wegen dein בית המקדש und ירושלים die heilige Stadt.
20. Lieber Gtt, die es verdient haben, bezahl mit schweren Gewicht, und breng uns aus der Finster zu Licht, und von Trauern zu Freud, durch אליה הנביא ומשיח die da seinen darzu anbereit.

(Fortsetzung folgt.)

Ein patriotischer Jubelgesang der Synagogengemeinde zu Sandersleben aus dem Jahre 1808.

Von Dr. **Lewinsky**.

Das 50jährige Regierungsjubiläum des Herzogs Leopold Friedrich Franz von Anhalt-Dessau wurde am 20. Oktober 1808 von allen Landesbewohnern feierlich begangen, um, wie David Fränkel in seiner „Sulamith“ (II. Jahrg. I. Bd. 4. Heft, 1808, S. 260) berichtet, die „gerechte Liebe und Dankbarkeit gegen den weissen Fürsten allgemein zu bezeigen“. Jener Herzog, der „mit wohlwollendem Herzen seit fünfzig Jahren das Wohl seiner Unterthanen förderte“,[1]) hatte auch die jüdischen Bewohner seines Gebietes „von jeher väterlich beschützt und gegen sie Gerechtigkeit und Milde selbst in jenen Zeiten ausgeübt, als sie noch in vielen andern Ländern nicht selten hart behandelt wurden“,[2]) darum stimmten auch sie in den Jubel ein,

---

[1]) Biographische Skizzen von Ph. Philippson, 2. Heft, S. 180 ff. Vgl. auch L. Horwitz, Geschichte der Herzoglichen Franzschule in Dresden, S. 5, sowie „Die Emanzipation der Juden in Anhalt-Dessau“ S. 11.

[2]) Sulamith a. a. O. S. 260.

der allerwärts erscholl. Festgottesdienste wurden am Jubeltage in den Synagogen zu Gröbzig, Sandersleben u. a. O. abgehalten, während zu Dessau die synagogale Feier, zu welcher der Jubelgreis mit Gefolge ebenfalls erschienen war, erst am Sabbath, den 22. Oktober, stattfand. Eine eingehende Schilderung der von den in der Residenz ansässigen Juden veranstalteten patriotischen Feier wird uns in der „Sulamith", a. a. O. S. 262 ff. geboten, unter gleichzeitigem Abdrucke des „Gedichts, welches dem Herzoge von den Israelitinnen im Namen der Dessauischen Jüdischen Gemeinde überreicht wurde", sowie der von dem bekannten J. Wolf[3]) „hebräisch verfassten und ins Deutsche übersetzten Hymne" und der von demselben gehaltene „Rede" (S. 269—285).

Auch des vom Cantor Salomon aus dem gleichen Anlasse verfassten Gebetes, das in Gröbzig von der Gemeinde verrichtet wurde und welches, „so wie dessen Predigt, die im Drucke erschienen ist, ein gutes Lob verdient", geschieht a. a. O. S. 262 Erwähnung, jedoch nicht des ebenfalls dem Drucke übergebenen „Dankliedes", das bei jener patriotischen Feier in der Synagoge zu Sandersleben gesungen wurde. Durch die Freundlichkeit des Herrn Albert Wolf in Dresden bin ich in der Lage, die seltene Druckschrift den Lesern dieser „Blätter" vorzulegen.

Das Titelblatt lautet:

מזמור לתודה
על יום הקם על כסא ממשלתו
אדוננו המפואר הדוכס
לעאפאלד פריעדריך פראנץ
שרו עדת ישראל בעיר זאנדרסלעבן
לעד על שמחת לבבם

Danklied
am
frohen Jubelfeste
des
Theuersten Landesvaters
gesungen
von
der jüdischen Gemeinde zu Sandersleben
den 20. October 1808.

Dessau, gedruckt bei C. Schlieder.

---

[3]) S. über ihn Ph. Philippson, Biogr. Skizzen. 2. Heft, „Josef Wolf", S. 131 ff.

מלך מלכים! שמחתנו בפעליך, בקהל עם נהללך,
נבוא ביתך בתודה, ונגילה ברעדה.
הן ידענו כי אין ערוך אליך וכחנו נלאה להגיד קצות מעלליך,
ובמה נכף ונקדם את פניך?
אולם שגיא כח לא נמצאת, כי בהשכל וידוע נתרצית,
גם אם כל טוב אדוניו בידו יודה לה' חסדו:

ק ה ל

זכר רב טובך נביע, בחצוצרות וקול שופר נריע, הללויה

Erhabner! König aller Könige! dess Schöpferwerk wir uns erfreuen,
Laut tönt dir unser Loblied heut, am Weihetag der ehrfurchtsvollen Freude.
Mit dankerfüllten Herzen nähern wir uns deinem Tempel.
Unschätzbar ist zwar deine Vaterhuld, wer wagt's sie zu ergründen?
Auch wir sind unsres Unvermögens eingedenk; —
Doch deine gütige Herablassung ist uns nicht minder bekannt.
Des Menschen schwachen Dank verschmähst du nicht,
Wenn er bei reicher Fülle deine Gnade nicht verkennt.

Chor.

Lobsingt ein Denkmal seiner grossen Güte!
Posaunenklang lasst ihm ertönen!

מה יקר חסדך אל איש חסידיך
אשר נתתה על שכמו המשרה, שבט מושלים מקל תפארה,
אותו מצאת יקר רוח איש תבונה, גם ידיו אמונה,
הוא אדוננו השר הנגיד הדוכס לעאפאלד פרידריך פראנץ ירום הודו ופארו
הגדלת הדרתו ויהי איש מצליח לאשורו,
שִׂמַּחְתָּ לב כלנו החפצים ביקרו

ק ה ל

זכר רב טובך נביע, בחצוצרות וקול שופר נריע הללויה

Wie köstlich, Gott! ist Deine Güte, deinem Lieblinge geweiht!
Ihm, dem du Anhalts Herrscherstab gereicht,
Dem edlen, weisen Franz, Der ruhmvoll stets regiert das Ruder,
Mit hohem Sinne jede Tugend übt und den Regentennamen nicht vergebens führt.
Dein Glanz umstrahlt Ihn stets, du bahntest Ihm den Weg zum Glücke,
Womit Er Seines Volkes Herz erfreuet.

Chor.

Lobsingt ein Denkmal seiner grossen Güte!
Posaunenklang last ihm ertönen!

אומר אני מעשה למלך נגיד עם,
אתה פ ר א נ ץ! יפיפית מבני אדם קראתיך נועם,
הנשר הגדול בעל כנפים, בר לבב ונקי כפים,
ידעתיך בשם שר חמשים, יועץ וחכם חרשים,
הוצק חן בשפתותיך, נודעו טוב עקבותיך,
חכמה ומדע מרכבות כבודך, חסד ומשור מַדיך,
ואנחנו עבדיך הננו עדיך ברוב חסדך.

ק ה ל

זכר רב טובך נביע, בחצוצרות וקול שופר נריע הללויה

Dir, F r a n z, ist unser Lied geweiht,
Des Volkes Vater! Seines Landes hoher Schmuck!
Der Du mit holden Schwingen Deine Kinder schützest,
Und reine Unschuld stets im Herzen trägst.
Wem ist Dein Name nicht bekannt, und wer verehrt nicht Deinen Edelsinn?
Wer kennt nicht dein Gnadenwort, wem sind die Spuren Deiner Vaterliebe unbewusst?
Verstand und Weisheit bilden Dein Gefolge,
Und jeder Deiner Unterthanen zeugt von Deiner Vaterhuld.

Chor.

Lobsingt ein Denkmal seiner grossen Güte!
Posaunenklang lasst ihm ertönen!

הממליך מלכים עוד יכון כסאך וממשלתך והוד יפעתיך
גם בבואך בגבורות, תתחדש כנשר נעוריך,
ותגדל הודך והדרך, תתמיד יקר תפארת גדולתיך
עם אשת בריתך הדוכסת הגבירה המפוארה החסודה והישרה
יהללוה בשערים מעשיה ויושר צעדיה ונעימות מדותיה.
יראו עינינו וישמח לבנו בהצלחת כבוד בית אדוננו
ה׳ מה רבו מעשיך, כי הגדלת עלינו את טובותיך,
מי ימלל גבורות ה׳ ישמיע כל תהלתו.
טוב ה׳ לעולם חסדו ועד דור ודור אמונתו.

ק ה ל

זכר רב טובך, נביע בחצוצרות וקול שופר נריע הללויה

Er, der stets über die Regenten wacht, stütze Deinen Thron, erhöhe Deinen Glanz,
Dass Du im höchsten Alter noch mit Jugendkräften prangst,
Und lange noch die Zierde Deines Landes seyst,
Dass Deiner Hoheit Würde noch die späten Enkel rühmen.
Geneuss noch oft des Guten viel an L o u i s e n s Seite, Deiner Güte Theilnehmerin,

Der vielgeliebten Herzogin, von Deren hohen Tugend jeder Mund ertönt;
Dass unser Herz noch lange sich des hohen Glücks erfreue,
Dem ganzen Herzoglichen Hause zugetheilt.
Wie gross ist deine Güte, Herr! die du uns stets erwiesen!
Wer wagt's die Allmacht zu beschreiben?
Wer will in diesem Lobe sich erschöpfen?
Denn freundlich ist der Ew'ge, seine Gnade immerwährend.

Chor.

Lobsingt ein Denkmal seiner grossen Güte!
Posaunenklang lasst ihm ertönen!

Lehrreiches Geständniss

eines hundertjährigen hochberühmten Rabbi.*)

יעצוני יועצים גם מוכיחים רבים, וולא הועילו לי כתוכחות ימי השיבה.
האירו לי נרי השמש והירח, וויותר מהם אור נשמתי.
אז נמכרתי לעבד בידי מצרים קשים, וולא ראיתי מצר קשה מתאוותי
הרעו לי אויבים וושטנים, וולא הרעו לי כנפשי כי נסכלה.
העיקוני מועקות רבות, וולא הציקתני מועקה כעקת מדה רעה
הזיקוני מזיקים רבים, וולא ראיתי מזיק לי כלשוני:
התהלכתי על גחלים וונכנסתי בתוך שלהבת, וולא אכלני אש כאש חמתי:
רדפוני צוררים וולא השיגוני כי אם עוונותי:
רדפתי התענוגים ובקשתי מנוחה ומצאתיה בגרש גרוש כל עונג
הלכתי מדברות ווירדתי ימים ווסכנתי בעצמי וולא מצאתי סכנה כסכנת עומד לפני מלך.
הכלתי משמנים וושתיתי ממתקים בחבורות עלמות יפיפיות וולא טעמתי נעם כנעימת השאננות.
אכלתי מרורות וושתיתי לענה וולא טעמתי מרה כמררת כוס תנחומים במיתת הבנים.
נשאתי צרות רבות ווחליים רעים ומכות גדולות וודחק עניות וואשה רעה נלאיתי נשוא.
תרתי בלבי איזה דבר יקל הנכבד ווישבור הגאוה ווישפיל הרמים וואמרתי זה הצורך.

---

*) Die nachstehenden Sätze befinden sich gedruckt in hebräischer und deutscher Sprache und hängen eingerahmt, wie ein Bild, in einem jüdischen Hause. Der Einsender, Lehrer Spiro in Butzbach, bemerkt noch, dass es nach Angabe des Besitzers ein Geschenk von R. Wolf Heidenheim sei, der eigenhändig seine Namensunterschrift darunter setzte, aber nicht der Verfasser ist.

צוררי רדפוני וורגמו אותי אבן ווירו בי חיצים וולא הרגשתי בלתי פצעי לשונם הרע.
לכדוני אויבי וההכבידו עול ברזל על צוואריי וולא סר כחי וואור פני כי בדאגה וואבל.

ראיתי בית רבים מלא עשר וולא מצאתי עשיר כי אם השמח בחלקו.
פעלתי טובות גם צדקות רבות וולא ראיתי טוב מהשב תועים אל דרך השכל.
בקשתי חקרתי וודרשתי לראות איזה טוב אמן לבני האדם וולא מצאתי בלתי האשה.

Übersetzung.

Ich hatte viele Ratgeber, viele Zuchtmeister; doch hat mich am besten gezüchtigt — das Grauen meines Hauptes.

Eine mächtige Lampe war mir das Sonnenlicht, eine mächtige der Mondschein, eine weit mächtigere aber — das Licht meiner Vernunft.

Einst ward ich Sclave eines mächtigen Tyrannen, doch fand ich einen noch weit mächtigeren Tyrann — in meinen Leidenschaften.

Viele Uebel haben mir meine Feinde und Hasser zubereitet, die meisten aber — mein eigner Geist, wenn er auf Thorheiten geraten.

Viele Drangsalen haben mich gedrückt, am meisten aber — eine üble Gewohnheit.

Der Bosheit Lügenmaul war mir äusserst schädlich, am schädlichsten aber — meine eigene Zunge.

Oft bin ich unversehrt über Glut gelaufen und durch Flammen gewandert, was mich aber stark verzehrte war — die Flamme meines ausgelassenen Zornes.

Unter meinen vielen Verfolgern konnte mich keiner einholen, als — meine begangene Sünden.

Ich habe nach Gemächlichkeiten gestrebt und Ruhe gesucht, und fand sie — in der Verabschiedung aller Gemächlichkeiten.

Ich habe viele gefahrvolle Reisen durch Wüsten und zur See gemacht, die mächtigste Gefahr aber fand ich — in der Gunst meiner Monarchen.

Oft habe ich der Wollust genossen bei Ambrosia und Nektar und den schönsten, hochbusigten Mädchen allein, die

reinste Wollust empfand ich nur — *bei der holden Jungfer Sorgenlos.*

Auch musst' ich oft die Bitterkeit der Galle und des Warmuts kosten, allein der Bitterkeit Bitterstes war, — *der Trosttrank beim Verlust meiner Söhne.*

Ich habe viele Trübsalen überstanden, Krankheiten erlitten, Schläge ertragen, und selbst die dürftigste Armut erduldet, *doch das böse Weib, war mir unerträglich.*

Ich dachte nach, was wohl das hohe Ansehen herabzuwürdigen den Stolz zu beugen und, den Hochmut zu demütigen vermag und fand — *die Notwendigkeit.*

Einst warfen meine Beleidiger mich mit Steinen und schossen mit Pfeilen wider mich — ich empfand die Wunden nicht; doch empfand ich tief — die schändlichen Lästerungen.

Einst gelang es meinen Feinden mich zu fesseln und schwer zu belasten; doch verlohr sich weder meine Kraft noch Heiterkeit; sie verschwanden aber beide durch — Sorgen und Traurigkeit.

Ich habe bei vielen Leuten grosse Reichtümer gefunden, doch fand ich niemand reich — *als die Frau Genügsamkeit.*

Mit Freuden erinnere ich mich so mancher ausgeübten Wohlthat und Mildthätigkeit, aber ein Wonnegefühl durchdringt mich bei der Erinnerung — so manchen Irrenden die rechte Bahn gezeigt zu haben.

Lange habe ich nachgedacht, gesucht, geforscht und geprüft, worin wohl des Menschen wahre Glückseligkeit besteht? Und fand nur eine Seligkeit für ihn — die Tugend.

Verantwortliche Redaction: Rabbiner Dr. Löwenstein in Mosbach (Baden)
Druck und Verlag der Joh. Wirth'schen Hofbuchdruckerei A.-G., Mainz.